

Az ipar- és agrártörténeti építészeti emlékek ápolása, megbecsülése

Hazánk történeti múltjának jellegzetes, pótolhatatlan emlékeit, amelyek az ország gazdasági-, társadalmi és kulturális fejlődésének bizonyítékai, műemlékként védjük. Ezek között a munkásmozgalom jelentős eseményeivel és neves személyiségeivel kapcsolatos emlékeket is. Budapesten a Kommunisták Magyarországi Pártja megalakulásának helyét (Városmajor u. 42.), a KMP első székházát a Visegrádi utcában; *Bajcsy-Zsilinszky Endre* Attila u. 37. sz. alatti lakóhelyét, ahonnan 1944-ben elhurcolták; a Budakeszi u. 5/a sz. alatti cukrászdát, ahol *Ságvári Endrét* meggyilkolták; Karancsberényben a volt *Légrády-féle* vadászházat, amely *Nógrádi Sándor* partizán-csoportjának harcálláspontja volt; Szegeden a Tanácsköztársaság út 10. sz. alatti épületet, melyben a Magyar Nemzeti Függetlenségi Front megalakult. Védelmet élvez *József Attila*, *Varga Jenő*, *Hámán Kató*, *Szamuely Tibor*, *Derkovits Gyula*, *Fürst Sándor*, *Szántó Béla* szülőháza, *Latinka Sándor*, *Hamburger Jenő* lakóháza stb.

A műemlékek a végbement társadalmi fejlődés bizonyítékai, a megtörtént események élő tanúi, amelyek a tudomány részére az adott társadalmi korszakról, a társadalmi fejlődésről és haladásról, a fejlődési szakaszokról hiteles adatokat szolgáltatnak.

Az elnyomott osztályok életmódjáról tanúskodó emlékek között zömmel a parasztság építészeti emlékei találhatók. Ezek fennmaradását általában a kialakított anyagi támogatási rendszer, az épületek állami tulajdonba vétele és az új közösségi célra — tájház, múzeum stb. — történő hasznosítása megoldja.

Más a helyzet a munkásság életmódjáról tanúskodó épületeknél. Ezek közül ezideig alig nyert egy-egy műemléki védelmet, mint pl. a Budapest, III. kerületi Sajtás utcai, 1912-ben egységes beépítési és építészeti tervek szerint épült Gázgyári lakótelep. Ma már a munkás és bányász kolóniákban alig-alig élnek emberek. Mégis nagy kár lenne, ha mutatóban, mementóként nem gondoskodnánk egy-két jellegzetes épület fennmaradásáról (Dorog, Tatabánya, Salgótarján, Pécs stb.). Az ilyen épületek a korabeli berendezésekkel hitelesen dokumentálhatnák az akkori életmódot, az azóta elért fejlődést és társadalmi rendszerünk magasabbrendűségét.

A Miskolc Újmassa-i őskohó helyreállítását a diósgyőri munkások segítségével végeztük el, s azt a gyár ma is magáénak érzi. Sikerült megmenteni az elpusztítástól a Budapest, II. kerületi Ganz törzsgyárat — ma öntődei múzeum —, az Arany János utcai volt Goldberger üzem, az 56-os és az 58-as villamosok vonalán, a Vörös Hadsereg útján, illetve a Zugligetben néhány korabeli villamosmegálló és végállomást. A Deák téri metróépítés során felhagyott vonalszakaszból létesült a Földalatti Vasúti Múzeum. A Nyugati Pályaudvar csarnok-épülete is megmenekült a szanálástól.

Sajnos a műemléki példák nagyon hamar elfogytak, alig találtunk olyan termelő üzem, eredetiben megőrzött gyáregyületet vagy épületrészt, amely dokumentálhatná, hogy honnan indult el a vállalat s hogyan ért el a mai fejlettségi szintjére.

Jó lenne, ha az ország mind több vállalatánál az üzemtörténeti múzeumot, kiállítószobát a tudatosan megőrzött régi üzemépületekben helyezhetnék el, ha az üzemek dolgozói büszkének lennének vállalatuk múltjára, ha ezen keresztül erősödne a munkások üzemükhöz való kötődése.

E tevékenység szervezetté tételét elősegítendő, hadd szóljak példaként az agrártörténeti emlékek védelme vonatkozásában — többek között — a Keszthelyi Georgikon majorság, a zamárdi Szántód-pusztai majorság folyamatban lévő helyreállításáról és múzeumi-idegenforgalmi hasznosításáról, a mezőhegyesi méntelep-együttes építészeti értékei megővéséről, a nagycenki Széchenyi kastély gazdasági épületszárnya, a sümegi volt püspöki istálló, a parádi Cifra-istálló megfelelő felhasználásáról.

Ezek a példák teljes egészében vonatkoztathatók ipari jellegű üzemekre is.

A mezőgazdasági és élelmiszerügyi miniszter kezdeményezésére három tárca 1977. december 8-án kiadta „A jelentős agrártörténeti emlékek fokozottabb védelméről” intézkedő 42/1977. (XII. 8.) MEM—ÉVM—KM sz. együttes rendeletét. Ebben meghatározták

- az agrártörténeti emlékek fogalmát,
- az emlékek felkutatására és bejelentésére vonatkozó kötelezettséget (működési területen lévő emlékekről bejelentési kötelezettség előírása 1978. június 30-ig),
- az agrártörténeti emlékek felkutatásának, megőrzésének irányításával megbízott múzeumot,

- a bejelentés indőpontjától számító ideiglenes védettség tartalmát, amely a fennálló állapotot hivatott megőrizni,
- az agrártörténeti emlék jelentőségének elbírálási módját, a védetté nyilvánítás-, illetve az ideiglenes védettség alóli feloldás módját,
- az agrártörténeti emlék gondozójának, a fenntartási költség viselőjének kijelölésére vonatkozó intézkedés.

Helyes lenne, ha más illetékesek is követnék a három minisztérium példáját, mely szervezeten is biztosíthatná, hogy a jelentős építészeti jellegű ipartörténeti emlékek műemléki, a muzeális értékű termelőeszközök (gép, berendezés, szerkezet, szerszám, munkaeszköz, műtárgy, oktatási-kísérleti eszköz), valamint az ipartörténeti emlékről készült irat, térkép, rajz, film, fénykép, hangfelvétel stb. is védettséget nyerjenek. Az üzemek által elvégzendő ilyen felmérést az ágazati múzeumok (Bányászati Múzeum, Vegyipari Múzeum, Kohászati Múzeum stb.) irányítása, szakértelme is segíthetné. Az így felmért és az üzemekben megőrzendő ipari és agrártörténeti emlékek tudnák igazában betölteni hivatásukat az üzem életében, a dolgozók szocialista tudatának formálásában.

